

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v saboto 17. junia 1854.

List 48.

Podúk,

kako ravnati, da se živina in ljudje stekline obvarujejo.

(Dalje.)

§. 13. Pri drugi domači živini se napoveduje steklina s tem, da prihaja žalostna, plašna ali divja, da le malo je ali se celo nobene jedi ne dotakne, pije pa še večidel rada; glas njeni je vès drugačen, je hripav, in razodevuje notrajno togoto; vsaka oseba ali scer vsaka stvar ji je zoperna, zato jo skuša na svojo vižo poškodovati. — Lesice in volkovi, ki so sicer plašni se ogibovali človeških stanovanj, prederzni pridejo, ako so stekli, in ne da bi jih lakot gnala, ljudi in živino popadat.

§. 14. Ker zna biti, da je domača živina kakoršnega koli plemena brez gospodarjeve vednosti popadena bila od steklega psa ali kake druge stekle živali ali pa le od nje oslinjena, tedaj ima dobro paziti, ako mu kaka živina zbolí: ali se ne kažejo kakošne gori imenovanih prvih znamenj. Kakor hitro zasledí kaj tacega, kar se mu čudno (sumljivo) zdí, naj jo berž loči od ljudi in živine, in poskerbi, da pride za ozdravljanje v prave roké.

Če se pa prikažejo take znamenja, ki že bolj razodevajo steklino, mora brez pomude (sicer bo imel po §. 387. kazensk. zak. oster odgovor dajati) to naznaniti gosposki, ki je za varnost v njegovem kraju postavljena, in bolno živino berž pobiti dati, ali sam ali po naukazu gosposke.

Ostro ostro je prepovedano vživati mleko ali meso, ali porabiti scer kaj družega od take živine, ki je stekline sumljiva ali za steklino bolna bila.

§. 15. Če je pa gospodarju znano, da je pès njegov ali kaka druga njegova živina popadena bila od steklega psa, se samo po sebi zapopade, da je gospodar tolikanj bolj dolžan, to hipoma naznaniti gosposki in vse storiti, da se taka živina berž pokonča.

§. 16. Vediti pa je treba, da stekline sumljiv ali za steklino bolen ali od stekle živine popaden pès ali kaka druga taka žival se smé le tadaj berž pobiti in dobro zakopati, dokler se utegne misliti, da še noben človek ni od njega ali od nje popaden bil.

§. 17. Če pa je stekline sumljiv ali za steklino bolan pès že ktereга človeka popadel, se smé le tak pès berž pokončati, ki je za gotovo steklega spoznan. Tak pa, ki se le dozdeva, da utegne stekel biti, se pa ne smé berž pokončati, ampak skerbno se mora opazovati, da se zvè: je li stekel ali ne, in le, ako se spozna za gotovo steklega, se smé pokončati.

§. 18. Če se kaka stekline sumljiva ali popolnoma stekla živina v domačem kraju vterga, ali če se pritepe od kakega družega kraja, se mora to berž gosposki na znanje dati; ona bo to berž

oklicati dala domá in v okolici tistega kraja, da se vsak nesreče varje.

Ako se kaj tacega primeri, je naj bolj skerbeti za otroke; psi in druge živali se imajo zaperte domá imeti.

Stekla ali stekline sumljiva živina pa se ima z združeno pomočjo in s potrebno varnostjo skusiti vjeti; če je bila vjeta in za steklo spoznana, naj se pokonča.

Če je pa vjeta živina le stekline sumljiva, naj se skusi tako vjeti, da se preveč ne poškodje in da se bo zamogla potem s potrebno varnostjo še le opazovati: ali je stekla ali ne; na tem je sila veliko ležeče, dokler se ne vé, ali je že kter človek ali kaka živina od nje popadena bila. Dotična gosposka bo tedaj natanko pozvediti imela: od kod je prišla tista živina, čigava je, ali je morebiti kje že kakega človeka ali kako živino napadla in popadla itd.

V tistih oklicih pa, ki grejo na soseske, kamor jo je stekla živina potegnila ali od kodar je prišla, se ima ona popisati: ktereга rodú, kolikšne velikosti, kakošne barve in kakošna scer je, da se tudi drugod slediti zamore po ti živini, in da se odverne še več nesreč kolikor je moč.

§. 19. Pokončana živina se mora s kožo vred na kakem stranskem kraju globoko v zemljo zakopati; ne, da bi se v vodo vergla.

Pasjica, vsa posoda, iz ktere je pès jedel ali pil, če je lesena, kakor tudi slama in postelja, in vse, kar je utegnil pès osliniti, se mora sožgati.

Tla sôbe ali hleva, kjer je pès bival, se morajo z vrelin kropom in z živim apnom ali živim pepélom vmiti. Ravno tako se morajo stene cele sôbe ali hleva spodej, doklej je pès seči zamogel, čisto čisto osnažiti.

Če je bil pès priklenjen, naj se veriga, na kateri je priklenjen bil, in ravno tako tudi vse železje, s katerim so ga pobili, v ognju dobro razbeli.

(Konec sledí.)

Gospodarske reči.

(Kako z moko ravnati, da se dolgo dobra ohrani). Moko dobro hranovati ter jo spridenja zavarovati, je treba, da močnica (skrinja za moko) na lesenih tléh stoji: kajti če stoji na kamnitnem ali opečnem (ceglatnem) tlaku, moka ne ostane tako dolgo dobra, kakor na dilah stoječa. Tudi mokarnica ne smé biti nad hlevom ali nad gnojiščem; kajti drugači moka ne naraša, in kruh, iz take moke spečen, ni za uživati. Mesca, o kterih se moka naj ložej spridi, sta maj in juni. Pšenična moka, če je dobro bila shranjena, se derži dolgo časa dobra. So otrobi v moki, da je črnkljata viditi, ali če moka ni bila dobro presejana, se dá težje hraniti kakor bela.

Tudi se dá moka za dolgo hraniti takole: Žito naj se melje, ko je bilo popolnoma suho; zmleto naj se pusti še leto in dan na prav zračnem kraju

ležati; tudi naj se v prvi polovici leta dvakrat, v drugi pa le enkrat vsaki teden z lopato premeša. Ko je 12 mescov preteklo, se moka preseje, potem pa v sode potlači, in to kolikor je moč gosto in terdo. Upotrebujejo se pri tem delu možje, ki s čednimi usnjatimi nogovicami obuti, moko v sodih poteptajo, zraven pa zajedno še stóp se poslužijo. Ko se pozneje sodi odmaše, postavim po 6, 12 in še več letih, je moka v njih skorej tako terda kakor kamen, pa popolnoma dobra.

(Da se žarkovo sirovo maslo (žarkov puter) sopet dobro naredi, naj se naj poprej v frišnem mléku, zatem pa še enkrat v merzli vodi dobro pregnjete. Na to vižo bo tako, kakor da bi ne bilo nikoli žarkovo bilo. Kako to? Takole: tista žarkova kislina, ki se je napravila v sirovem maslu in mu je naredila neprijeten okus in duh, se v frišnem mléku popolnoma raztopi in tako odide žarkovina iz sirovega masla. Da se pa potem, ko je v mléku dobro pregnjeteno bilo, še enkrat pregnjete v merzli vodi, je pa za to treba, da se mléko, ki je morebiti v sirovem maslu zaostalo, iz njega čisto odpravi. — Na to vižo si lahko pomagata gospodinje!

Od davkov, ki si jih ljudje sami nakladajo.

Pogovor med Anžetom in Blažetom.

2. Tobak.

B. V zadnjem pogovoru si mi žugal dokazati, da tobak se ne more prištevati k prijetnostim človeškim. Rad bi slišal, kako bodeš to spričal.

A. Če bi vse na svetu tako lahko dokazati bilo, kakor to, pač malo modrih ljudi bi potrebovali. Povej mi: je li to prijetnost, ktere se skor vsak le z bljuvanjem navadi? In kadar se je navadil s težavami, kaj ima potem od tega? Suho gerlo, prazen želodec in omotično glavo, ako je tobak prehud. Povej mi: kaj nek od te trojke je prijetnega? Tobak je prav nepotrebna reč za človeka; koliko ljudi je na svetu, ki ga ne špogajo na nobeno vižo, in vendar so živi in zdravi; tudi meni nikoli ne pride na misel.

B. Zakaj pa meni skor ni obstati brez njega, da bi laglej brez kruha bil, kakor brez tobaka?

A. Zato, ker si se ga navadil. Ako bi se ga ne bil navadil, bi ti tudi nikoli ne prišel na misel, kakor meni ne; navada je železna srajca! Sicer pa mi prijatelj ne čenčaj, da bi laglej bil brez kruha, kakor brez tobaka. To je bosa! Če bi stradal, boš pač pred za kos kruha kakor za tobak prijel. Hočeš, da te nakušnjo denem?

B. E, čmu bi mogel človek ravno vse sam skušati!

A. Vidiš, kako prazne kvantate tobakarji! Verjemi mi: nič, celó nič drugega ni pri tobaku, kakor zgol navada. Sin vidi očeta, otrok mladenca tobak piti, so mu zavoljo tega zdí bolj moški, ker ima lulo v ustih, želi tudi biti moški, začinja ga piti kakor vidi pri družih, in s tem se navadi in misli, da mu je tobak potreben, dasiravno mu je škodljiv.

B. Kaj pa da: tobak je še celó škodljiv?

A. To je resnično; tobak je strupeno zeliše. Ako tobak piješ, se meša dim s slino; če slino požeraš, se ti kri kazi; če jo pljuješ, se sušiš in slino zgubljaš, ki ti je potrebna k razbavi jedil in scer k zdravju. Iz tega pridejo bolezni, posebno jetika, ktera je že dosto mladih ljudi zarano pod zemljo spravila.

B. H kakemu pridu mora pa vendar tobak biti, zakaj pa ga je Bog vstvaril?

A. Da bi bil Bog tobak zato vstvaril, da bi kdo ta prah v nos tlačil, in ta dim v usta vlekel, si stroške

delal, zdravje in čas zapravljaj, kaj tacega so si le tobakarji izmislili. Tobak je strupeno zeliše, in je, kakor druge strupenine, ob pravem času dobro zdravilo, in iz takega namena ga je modri Bog vstvaril.

B. Pa vendar ne boš mislil, da tobak nosljati ali piti je celó greh?

A. Tega sploh ne mislim, vendar v časih tudi brez vsega greha tobakarija ni. Sosed Luka ima lulo v ustih celi dan in dosto krajcarjev potrosi za tobak, — žena in otroci so pa brez potrebnega oblačila, brez zabelje, soli in kruha, in stanujejo v nezdravem berlogu. Kaj misliš? ali je li Luka celó brez greha, da zavoljo tobaka opuša tako velike dolžnosti? Matjah ima, kakor vés, svojega Toneta v šoli, in si mora marsikaki krajcar pritergati, da ga dá Tonetu. Tone se je navadil tobak puhati, si je kupil gosposko pipo, si špoga dragi tobak in zapravlja s tem dosto očetovih žuljev. Ali je to mar celó brez greha? Oče prepoveduje sinu, gospodar hlapcu, predstojnik podložnim itd. tobaka ne piti, — vprašam: al so leti celó brez greha, če ne marajo za dolžnost svojo? Hlapec, delavec, služabnik, zapravlja s tobakom marsiktero uro, in dela tako gospodarju škodo, ker manj stori kakor je dolžan. Ali to ni greh, plačilo jemati, pa delo zanemarjati? Hlapec si zvečer natlači lulo, gré spat, se vleže na senó, zaspi, lula mu pade iz ust, seno se zažgè, pohištvo pogori in velika škoda se naredi. Ali je tak hlapec brez greha in ni kriv vse škode, ki se je naredila? Mladeneč se navadi tobaka, kmalo spozná, da mu škodje, začne pokašljevati, se sušiti in blediti, dobi jetiko, umerje in postane sam svoj ubijavec. Kako mora to biti brez greha?

B. Nehaj, nehaj mi pridigovati od pregrešnosti tobakarske, scer bom še jez mislil, da sem se pregrešil v 30 letih, kar že pijem tobak!

A. Gotovo ta dolgi čas tudi pri tebi ni bilo brez vsega greha, in ako bi že drugega ne bilo, si svoja sina pohujšal, da sta se ga tudi navadila, in da ti morebiti kradeta, da si ga moreta kupovati.

B. Če je tobak tako nepotreben, škodljiv in še celó pregrešen, zakaj pa dobivamo to nepotrebo, to škodljivost in ta greh v vsakem kotu na prodaj? Zakaj se ne prepové?

A. Čeravno sem rekel, da tobak je vsim nepotreben, vendar nisem rekel, da je vsakemu škodljiv in da se vsak ž njim pregreši. Memoraš prav razumeti. Ker se z nožem zamore otročè do smerti raniti, bojo li prepovedani noži? — če je lišp obleke že djalo marsikako hišo na kant, bo li za tega voljo štacunarjem prepovedano, prodajati zale oblačila? — če sta vino in žganje že jezero pijancov spravila v kervotovo deželo, se li zatega voljo ne bo smelo prodajati vino in žganje? Vidiš, prijatelj, taka je tudi s tobakom.

Janez Jažirk.

Slavijani teržaške okolice.

(Dalje in konec.)

Izreka, naglasek in poteza besed so pri teržaških Slavjanih nekoliko drugačni od izreke, naglaske in poteze pri Krajncih, Korošcih in Štajarcih. Uni imajo med drugim tudi en mehek in terd cičec c, kakor se najde pri Horvatih in Dalmatincih (razun Dubrovčanov), kateri zaznamljajo pervega z nekim vegastim poteglejem po sadašnjem novem pravopisu — c (na priliko: v besedi „neće“), drugega pa z narobno strešico — č (na priliko v besedi „kača“), med tem ko Krajnci, Korošci in Štajarci ne dajo drugega slišati kakor le edini č, to je, terdi cičeci c, — to kar se sicer nahaja tudi pri Dubrovčanih. Zraven tega teržaški Slavjani izgovarjajo pismenko u kakor Francozi, Milanezi in prebivavci bu-